

18. Якемчук Р. Україна і Європейський Союз // Сучасність. – 1997. – № 10. – С. 95–97.

УДК 94(477)

А.Любарець

ВІДЗНАЧЕННЯ 9 ТРАВНЯ ЯК ДЗЕРКАЛО УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ (2005-2015)

Стаття має на меті дослідити ключові елементи політики пам'яті навколо відзначення 9 травня у період найбільшої активізації історичної політики в Україні (2005-2015 рр.). Свято має радянське походження, а радянська модель пам'яті про нього по сьогодні лишається важливим елементом радянської та російської ідентичностей. У зв'язку з цим, а також у зв'язку з великою популярністю цього свята кожен український уряд у зазначений період пропонував свою стратегію комеморації Дня Перемоги, яка часто викликала критику від опозиційних політиків і суспільних діячів. Вони, в свою чергу, пропонували альтернативні комеморації. Таким чином, відзначення 9 травня в Україні стало одним із ключових елементів політики пам'яті, за допомогою якого можна визначати позицію тих чи інших агентів пам'яті. Особливий інтерес для нашого дослідження становлять комеморації 9 травня у 2014-2015 рр., які формувалися перед рядом нових суспільних викликів.

Ключові слова: політика пам'яті, історична пам'ять, комеморації, 9 травня.

Задание статьи – исследовать ключевые элементы политики памяти вокруг празднования 9 мая в период наибольшей активации исторической политики в Украине (2005-2015 гг.). Праздник имеет советское происхождение, а советская модель памяти про него по сегодня остаётся важным элементом советской и российской идентичностей. В связи с этим, а также в связи с большой популярностью этого праздника каждое украинское правительство в рассматриваемый период предлагало свою стратегию коммеморации Дня Победы, которая часто вызывала критику от оппозиционных политиков и общественных деятелей. Они, в свою очередь, предлагали альтернативные коммеморации. Таким образом,

празднование 9 мая стало одним из ключевых элементов политики памяти в Украине, с помощью которого можно определить позицию тех или иных агентов памяти. Наиболее интересными для нашего исследования являются коммеморации 9 мая 2014-2015 гг., которые формировались перед рядом новых общественных вызовов.

Ключевые слова: политика памяти, историческая память, коммеморации, 9 Мая.

The article has an aim to observe basic elements of politics of memory about commemorating May 9, the Victory Day in the period of the highest activation of historical politics in Ukraine. This holiday has Soviet origin and Soviet memory model about it stays as an important element of both Soviet and Russian identities until today. Because of it and because of high level of popularity of this holiday every Ukrainian government proposed its own strategy of commemoration of the Victory Day, which usually have caused criticism from oppositional politicians and public figures. They proposed alternative commemorations of this holiday. Thus, the celebration of May 9 in Ukraine is one of the key elements of the politics of memory by which the position of certain memory agents could be determined. Commemorations of May 9 in 2014-2015, which were formed under a number of new social challenges, have particular interest for our research.

Key words: politics of memory, historical memory, commemorations, May 9.

Жодне українське свято чи пам'ятна дата не викликали більшої кількості дискусій і суспільної уваги в Україні ніж День Перемоги, 9 травня. Цим завжди користувались політики різних ідеологій, які перетворили День Перемоги на ключовий об'єкт політики пам'яті в Україні. Тому аналіз ключових рис комеморацій 9 травня здатний продемонструвати основні тенденції політики пам'яті в Україні у різні періоди. Під політикою пам'яті у дослідженні ми розуміємо дії або риторику будь-якого суспільного агента, направлені та утвердження або збереження певної моделі пам'яті про минуле.

Чимало дослідників називають концепт перемоги у Великій Вітчизняній війні ключовим елементом радянської ідентичності та надважливою складовою офіційної культурної політики СРСР. 1965 року 9 Травня стало офіційним державним святом. З цього ж часу пам'ять про Перемогу у Великій Вітчизняній війні стає

центральною міфологемою Радянського Союзу, заміщаючи собою міф про Жовтневу революцію. Ідея спільної боротьби проти єдиного ворога різних радянських народів мала великий потенціал для створення єдиної радянської моделі ідентичності. Концепт Перемоги був спільним для всіх народів СРСР, проте кожен мав у ньому власний пантеон героїв, комеморативні місця та дати.

Також дослідники часто говорять про ритуальну природу урочистостей Дня Перемоги. Крістель Лейн характеризувала комеморації 9 травня як поминальний ритуал, а також називала їх основним елементом радянської політичної релігії¹.

Історики Катріона Келлі та Світлана Сіротініна у своєму дослідженні радянських свят відзначали, що на сімейному рівні 9 травня святкувалось задовго до 1965 року та навіть називали його одним із радянських сімейних свят, на рівні з Новим роком². Таким чином, можна відзначити, що 9 травня у Радянському Союзі було не лише «винайденою традицією» та частиною «культурної пам'яті», але і мало зв'язки з «живою» комунікативною пам'яттю.

Варто також коротко розглянути значення святкування 9 травня та культу Перемоги загалом для російської офіційної політики пам'яті у зв'язку з їх культурним і політичним впливом на відповідні процеси в Україні. Російський соціолог Лев Гудков відзначав, що з початку 2000-х пам'ять про Перемогу набуває рис державної ідеології та стає найважливішим елементом російської колективної ідентифікації, а також «точкою відліку, мірилом, що задає певну оптику оцінки того, що пройшло і частково, - розуміння сьогодення і майбутнього»³.

У 2000-их роках після приходу до влади Володимира Путіна оцінка важливості Другої світової у Росії різко зростає. Так якщо у 1996 році на питання «Що у вас особисте викликає найбільшу гордість у нашій історії?» варіант «Перемога у Другій світовій війні» обирали 44% опитуваних, то у 2003 році їх кількість

зросла до 87%⁴. Основною стратегією політики пам'яті щодо Другої Світової війни у Росії є консервація старих радянських моделей пам'яті та теза про недопущення перегляду її усталених оцінок (зокрема, висновків Нюрнберзького процесу).

Варто втім зауважити, що російські політики не могли дозволити собі повне запозичення радянських комеморацій без жодних їх змін. Одним із новітніх російських заходів політики пам'яті стало винаходження георгіївської стрічки як символу вшанування 9 травня. Олексій Міллер відзначав, що георгіївська стрічка виникла як суспільна ініціатива до 65-ї річниці Перемоги та мала мету пошуку некомуністичного символу вшанування 9 травня. Проте, з часом, у зв'язку з активною підтримкою цієї символіки державою та її політизацією, фактично, перетворилася на «провладний» символ у Росії та на символ проросійських рухів в інших пост-радянських країнах⁵. Дані процеси мали свій вплив на Україну, про що будемо говорити далі.

9 травня є українським державним святом і вихідним з 1991 року. Згідно зі соціопитуваннями, не зважаючи на поступову втрату популярності, 9 травня лишається одним із найбільш популярних свят в Україні. У 2013 році 40% громадян включили його до переліку своїх улюблених свят (у 2011 році ця цифра складала 50%)⁶.

Традиційний набір святкових заходів рідко зазнавав змін з 1991 року. Святкові заходи у Києві і у регіонах теж мало відрізнялися. Переважно це були військові паради, урочисті ходи (на яких ветерани проходили разом із керівництвом країни та лідерами партій), покладання квітів до меморіалів, святкові концерти, частування ветеранів, салюти.

Першим заходом політики пам'яті уряду Віктора Ющенка щодо відзначення 9 травня, що викликало значні дискусії, стала ідея відміни військового параду на 60 річницю Дня перемоги. Прем'єр-міністр Юлія Тимошенко заявила, що влада планує *«замість параду, на який приходять поодинокі ветерани, запросити всіх*

¹ Шліхта Н. Історія радянського суспільства. – К., 2010 – С. 74.

² Келлі К. Сіротініна С. «Было непонятно и смешно»: праздники последних десятилетий советской власти и восприятие их детьми. // Антропологический форум. – 2008. – № 8. – С. 258-299.

³ Гудков Л. «Память» о войне и массовая идентичность россиян. // Неприкосновенный запас. – 2005. – № 2-3 (40-41).

⁴ Там само.

⁵ Миллер А. Изобретение традиции. Георгиевская ленточка и другие символы в контексте исторической политики. // Pro et Contra. – 2012. – № 55. – С. 94-100.

⁶ Ставлення українців до державних свят. // Київський міжнародний інститут соціології. / <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=165>

учасників війни і розсадити їх уздовж столів на Хрещатику, почастивавши традиційною солдатською кашею на тлі фронтової музики»⁷. Подібний захід політики пам'яті можна інтерпретувати як спробу «демократизації» офіційних урочистостей 9 травня та часткового відходу від традиційних радянських «парадних» форм вшанування пам'яті. Лідер партії СДПУ (о) Віктор Медведчук назвав відміну «зменшенням ролі українського народу в перемозі над нацизмом, знущанням над пам'яттю загиблих, неповагою до ветеранів»⁸. Подібна критика доводила ідею ритуальної природи традиційних комеморацій 9 травня. Найменші зміни в ритуалі викликають велику критику та інтерпретуються як неповага до ветеранів.

Проте, значно більше контраверсій викликало інше рішення української влади того періоду, пов'язане зі комемораціями Другої Світової, а саме легалізація націоналістичного підпілля та ідея примирення ветеранів Червоної армії із бійцями УПА. Вперше президент висловив ідею примирення у лютому 2005 року через кілька місяців після свого обрання. Тоді він сказав, що хоче щоб ветерани Червоної армії та УПА підписали декларацію про примирення до 60-ї річниці Дня перемоги. Подібна декларація не була підписана ні в 2005, ні в наступні роки. З цією ціллю було створено всеукраїнське об'єднання ветеранів, що мало об'єднати ветеранів обох таборів. Окрім того, обговорювалась, але не була реалізована ідея спорудження спільного пам'ятника ветеранам УПА і Червоної армії⁹. У своїх святкових промовах президент умисно згадував персонажів радянського канону Великої Вітчизняної війни із героями націоналістичного підпілля, акцентуючи на тому, що обидві сторони воювали за свою країну.

Майже на кожній своїй промові на відзначенні 9 травня Ющенко закликав до примирення ветеранів. За свідченням

журналістів, часто такі заяви закінчувались гулом і протестами зі сторони присутніх на святкуванні ветеранів Червоної армії¹⁰.

Характерно, що навіть частина близького оточення президента не підтримувала цю ідею. Так голова утвореного за ініціативою президента Українського інституту національної пам'яті та Всеукраїнського об'єднання ветеранів Ігор Юхновський говорив про те, що «умовляє Президента, щоби він зовсім перестав займатися цією проблемою»¹¹. На його думку, це пов'язано із тим, що в живих серед ветеранів Червоної армії переважно лишилося її керівництво, яке не зацікавлено в такому перемир'ї. Частина оточення Ющенка також підіймала питання визнання УПА воюючою стороною у Другій Світовій напередодні річниці. Проте дана ініціатива не була реалізована.

Характерним є те, що згідно з соціологічними опитуваннями ініціатива дала зворотній ефект. Згідно з даними Центру Разумкову ідея примирення ворогуючих сторін в Україні замість пошуку винних втратила з 2003 по 2007 рік 13% підтримки (65% у 2003 проти 52% у 2007 р.)¹².

Пов'язати це можна серед іншого із діяльністю лівих і проросійських політичних сил. У цей період вони щороку організовують власні церемонії відзначення 9 травня на яких часто з'являються радянські прапори та лозунги. Радянський прапор 9 травня інтерпретувався такими силами як «знам'я перемоги», оскільки під ним воювали радянські воїни у часи Другої Світової. Їх відповіддю на політику легалізації націоналістичного підпілля стала риторика «відродження фашизму». У східноукраїнських містах з їх ініціативи стали з'являтися пам'ятники та виставки «жертвам УПА».

Варто зазначити, що попри те, що ряд комеморативних ініціатив Ющенка викликали гострі дискусії та суспільні

¹⁰ 9 травня: ветеранів задаровували квітами, годували кашею і вмовляли примиритися з вояками УПА. // УНІАН. / <http://www.unian.ua/politics/114930-9-travnja-veteraniv-zadarovuvali-kvitami-goduvali-kasheyu-i-vmovlyali-primiritisya-z-voyakami-upa.html>

¹¹ Ігор Юхновський: «Я вмовлю Президента: примирення не буде...» // УНІАН / <http://www.unian.ua/politics/45295-igor-yuhnovskiy-ya-vmovlyu-prezidenta-primirennya-ne-bude.html>

¹² Значимо втім, що в опитуванні йшлося про історію ХХ ст. в цілому, а не лише про Другу Світову війну. Українці вважають День Перемоги дійсно великим святом — соціологічне опитування. // Центр Разумкова. / Режим доступу http://www.razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=34

⁷ Компартія критикує ідею не проводити військовий парад 9 травня. // Корреспондент.net. / <http://ua.korrespondent.net/ukraine/254880-kompartiya-kritikue-ideyu-ne-provoditi-vijskovij-parad-9-travnja>

⁸ Українські націоналісти ініціюють оголошення 8 травня Днем визволення Європи. // Корреспондент.net. / <http://ua.korrespondent.net/ukraine/254737-ukrayinski-nacionalisti>

⁹ Навіть біля спільного пам'ятника воякам РА та УПА вибачатися не квапляться. // УНІАН. / <http://www.unian.ua/politics/114933-navit-bilya-spilnogo-pamyatnika-voyakam-ra-ta-upa.html>

протистояння, у часи його президентства не було зроблено значних кроків із переосмислення стратегій відзначення Дня перемоги та вшанування пам'яті Другої Світової. Так зокрема президент продовжував вживати у своїх промовах поняття «Велика Вітчизняна війна» (яке у той час вже активно дискутувалось в академічній сфері), лишилися незмінними більшість святкових заходів 9 травня.

У часи президентства Ющенко партії радикального правого та націоналістичного спрямування, що займають найбільш критичну позицію щодо об'єктів радянського культурного спадку займали у суспільстві маргінальні позиції. Вони заявляли про те, що 9 травня не є українським святом і пропонували ввести замість нього відзначення 8 травня як Дня визволення Європи. Також дані політичні рухи активно виступали за легалізацію УПА та визнання їх воюючою стороною у Другій Світовій війні.

Також у цей час з'являються перші конфлікти у регіонах щодо використання комуністичної символіки у святкових урочистостях. Так 9 травня 2007 року ряд націоналістичних партій Івано-Франківська протестували проти його використання у місті та за легалізацію державою націоналістичного підпілля часів Другої Світової. Варто зазначити, що частина лівих партій у цей період свідомо організували акції провокативного характеру у західноукраїнських містах. Так у 2009 році ряд партій лівого спрямування (КПУ, СПУ, ПСПУ) організували відзначення 9 травня у Львові. Під час святкування активно використовувались радянські лозунги та символи. Організатори акції пояснювали обрання місця тим, що акція «*спрямована проти відродження фашизму, який тут почав піднімати голову*»¹³.

Рік обрання президентом Віктора Януковича співпав з черговим ювілеєм Дня перемоги. На ювілей у Києві був відновлений військовий парад у якому взяли участь військовослужбовці з Росії та Білорусі. У подальшому, військова техніка використовувалась в урочистостях і в наступні роки.

¹³ Вітренко стягнула свої сили зі сходу і півдня до Львова. // УНІАН / <http://www.unian.ua/politics/219526-vitrenko-styagnula-svoji-sili-zh-shodu-i-pivdnnya-do-lvova.html>

Також на святковий парад та інші урочистості доступ був обмежений і надавався лише за перепустками, що стало приводом для критики офіційних урочистостей від опозиційних політиків і преси.

Найбільш гострі конфлікти щодо відзначення 9 травня відбулись у 2011 році, і були пов'язані з рішенням влади дозволити використання прапора СРСР під час святкування 9 травня. Варто зазначити, що до того його використання не було заборонено. Втім, подібне рішення стало, з одного боку, «зеленим світлом», що заохотило партії лівого спрямування та провладні регіональні органи активніше використовувати комуністичну символіку, з іншого стало своєрідною «червоною ганчіркою» для правих політичних рухів і опозиційно налаштованої регіональної влади. Це рішення активно критикувалось у ЗМІ та називалося провокативним.

9 травня 2011 року у Львів приїхала делегація, що складалася з лівих проросійських політиків і суспільних рухів (зокрема одеська партія «Родина» та кримський рух «Русское единство»). У рамках акції «Дорогами победы»¹⁴ вони мали намір встановити на Пагорбі Слави великий радянський прапор з двох частин, який, за їх словами, мав символізувати єдність сходу та заходу країни. Ліві активісти зустріли протест зі сторони націоналістичних рухів (зокрема, набираючої популярності у той час партії «Свобода»), що намагалися стати на перешкоді встановленню червоного прапора. Конфлікти переросли у фізичні зіткнення із застосуванням зброї. У наступні роки міська влада західноукраїнських міст Львову та Івано-Франківську часто забороняла будь-які публічні акції 9 травня з метою уникнення подібних провокацій¹⁵.

9 травня 2010 року у Львові була затримана група студентів, що розвішувала чорні стрічки на державних прапорах на офіційних установах у знак відзначення 9 травня. Вони пояснювали свої дії тим, що «для українців це не свято

¹⁴ У рамках цієї акції на великому прапорі лишали свої підписи ветерани з різних регіонів України.

¹⁵ В Івано-Франківську День Перемоги заборонили цілковито. // УНІАН / <http://www.unian.ua/politics/646722-v-ivano-frankivsku-den-peremogi-zaboronili-tsilkovito.html>

Перемоги, а траур за загиблими»¹⁶. У подальшому українські прапори з чорними стрічками використовувались на протигагу радянським прапорам під час відзначення 9 травня.

Окрім заохочення використання червоного прапору, іншою особливістю владної політики пам'яті 9 травня часів Януковича стало запозичення новітніх російських комеморацій Дня перемоги та проведення спільних святкових акцій. Так зокрема певний суспільний резонанс викликало використання Георгіївської стрічки у офіційних владних комемораціях (зокрема на логотипі Першого Національного телеканалу). Критика була пов'язана із російським імперським походженням цього символу. Так один із опозиційних журналістів писав про те, що *«Всі, хто зараз долучається до акції «Георгіївська стрічка», віддає свій голос на підтримку імперської політики Кремля, а не шанує пам'ять ветеранів»*¹⁷.

На 65-ту річницю Дня Перемоги також була проведена акція «Поїзд Перемоги», що передбачала прибуття поїзду з делегаціями ветеранів із Білорусі та України до Москви де вони мали взяти участь у святковому параді на Червоній площі¹⁸.

У Дніпропетровську у 2013 році на 9 травня пройшла акція «безсмертний полк» на чолі з Віце-прем'єр-міністром України Олександром Вілкулом, що полягала у святковій ході учасники якої несли портрети своїх родичів, що брали участь у Другій Світовій. Акція вперше пройшла у російському місті Томськ у 2012 році, і з 2013 року проводиться щороку за підтримки держави у 120 російських містах. Всі вищезазначені ініціативи дали підставу опозиційно налаштованим суспільним колам називати політику пам'яті президента як *«створення єдиного соціокультурного простору з Росією і пострадянським світом»*¹⁹.

Лояльність уряду до радянських символів стимулювали місцеву владу у регіонах де комуністична партія мала

представництва більш відверто використовувати радянські символи у власній політиці пам'яті, прив'язуючи їх до відзначення Дня перемоги. У 2010 році напередодні 9 травня у Луганську за ініціативою Комуністичної партії були встановлені біл-борди з зображенням Сталіна і текстом *«Народ-Сталин-Победа!»*²⁰. У той же час у Запоріжжі на території місцевого комітету КПУ був встановлений перший побудований в Україні пам'ятник Йосипу Сталіну. Протягом року після свого встановлення пам'ятник двічі піддавався вандалізму. Відповідальність за це обидва рази брали на себе націоналістичні організації. Таким чином, 9 травня для лівих політичних сил у цей період стало можливістю для найбільш відвертих апеляцій до комуністичної спадщини.

Вперше в історії незалежної України комплексне переосмислення концепту відзначення 9 травня відбулось у 2014 році. Його необхідність була пов'язана із обставинами війни на сході країни. Радянська модель пам'яті про Велику Вітчизняну Війну опинилася у центрі ідеології та самоідентифікації проросійських сепаратистів. Прикладом чого зокрема стали написи на танках «На Київ», що наслідували написи на «На Берлін» на танках радянських воїнів. Марш полонених у Донецьку на День незалежності України наслідував марш полонених німецьких воїнів наприкінці війни. Російський соціолог А.Тітков продемонстрував, що навіть у виробленні власних ритуалів війни та сорому сепаратисти формально або безпосередньо апелювали до досвіду покарань 1943-1946 рр. (публічні суди, публічні страти, розстріли)²¹.

Українською владою була здійснена велика робота із сприяння переосмисленню концепту вшанування 9 травня. Візуальним свідченням чого стала зміна символіки вшанування пам'яті. Ця проблема стояла особливо гостро у зв'язку із тим, що Георгіївська стрічка – основний російський символ вшанування 9

¹⁶ Львівські студенти розвішували траурні стрічки на державних прапорах. // УНІАН / <http://www.unian.ua/politics/355589-lvivski-studenti-rozvishuvali-traurni-strichki-na-praporah.html>

¹⁷ Стрічка Кремля на Першому національному. // Українська правда. / <http://www.pravda.com.ua/columns/2010/04/23/4959113/>

¹⁸ З Києва до Москви вирушить «поїзд перемоги». // Міністерство транспорту та зв'язу України. / <http://www.mtu.gov.ua/ru/news/2010-04/17330.html>

¹⁹ Ні святкування перемоги під червоним прапором, ні КПУ забороняти не варто. // Центр Разумкова. / http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=2754

²⁰ У Луганську з'явилися білборди з написом Народ-Сталин-Перемога! // ТСН. / <http://tsn.ua/ukrayina/u-lugansku-z-yavilisya-bilbordi-z-napisom-narod-stalin-pobeda.html>

²¹ Тітков А. Доклад «Ритуали вини и позора в Украинском конфликте 2014 года» // Конференция «Векторы развития современной России 2015: Война миров: научное знание vs прагматика жизни» / Московская высшая школа социальных и экономических наук, 17-18 апреля, 2015.

травня, стала одним із символів проросійських сепаратистів, що таким чином прагнули зобразити свою боротьбу проти українських військ як боротьбу із фашизмом. Новим символом вшанування 9 травня став Червоний мак, оформлений у вигляді збройного прицілу і девіз «Ніколи знову». Аналіз даної символіки показує бажання використання поширених у Європі форм вшанування пам'яті та заміщення тріумфального образу Другої Світової, притаманний радянській ідеології Великої Перемоги на більш характерний для європейських країн віктимний образ.

Важливим також було перенесення акценту на відзначення річниці саме Другої Світової війни, а не радянсько-німецької війни (Великої вітчизняної війни). Так на символіці був вказаний 1939 рік як час початку війни, а не 1941.

У рекомендаціях до відзначення Дня перемоги, випущених Інститутом національної пам'яті рекомендувалось відмовитись від святкування Дня перемоги у радянському форматі, писалось про недоречність військових парадів (неодмінний атрибут російських і радянських традицій відзначення 9 травня) і зазначалось, що *«розгляд Другої світової війни як Великої Вітчизняної війни, відродження радянських традицій відзначення Дня Перемоги також використовуються для відновлення та посилення ідеологічного впливу Росії на пострадянському просторі»*. Окрім того, Інститут пропонував поряд із 9 травнем *«зважаючи на євроінтеграційні прагнення країни»* відзначати 8 травня як День Пам'яті²².

Напередодні річниці Петро Порошенко називає антитерористичну операцію на сході країни Вітчизняною війною 2014 року, а військових, що беруть у ній участь «онуками, правнуками та праправнуками тих, хто боронив країну 70 років тому»²³. Ця заява мала потужний символічний капітал, ставши яскравим приклад переосмислення радянської міфології та

²² Як висвітлювати День Перемоги. Рекомендації Інституту національної пам'яті. // Media Sapiens. / Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/yak_visvitlyuvati_den_peremogi_rekomendatsii_institutu_natsionalnoi_pamyati/

²³ Порошенко назвав АТО на Донбасі «Вітчизняною війною-2014». // УНІАН. / Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1001825-poroshenko-nazvav-ato-na-donbasi-vitchiznyanoyu-viynoyu-2014.html>

витіснення її новітньою українською у сучасній українській політиці пам'яті.

9 квітня 2015 року Верховна Рада у рамках законопроекту «про визнання організацій, які боролись за незалежність України у ХХ столітті» визнала ОУН і УПА борцями за незалежність України та воюючою стороною у Другій Світовій війні. Автором цього законопроекту був депутат Юрій Шухевич, син командира УПА Романа Шухевича.

У 2015 році на 70-ту річницю Дня перемоги святкування пройшли під тим же концептом, проте більш гучно та масово. На цей раз офіційно було утворено два державних свята – 8 травня як День пам'яті і примирення і 9 травня як День перемоги над фашизмом (замість Дня перемоги у Великій Вітчизняній війні). Основна частина урочистостей пройшла 8 травня. 9 травня пройшов військовий парад (без участі військової техніки).

Важливою особливістю вшанування пам'яті стали часті паралелі до сучасності та війни на сході та порівнянні ветеранів Другої світової із сучасними українськими військовими. Новим слоганом 9 травня стало гасло «Пам'ятаємо! Перемагаємо!». Під час урочистостей в українському парламенті були присутні 3 групи ветеранів – ветерани Червоної армії, бійці УПА та учасники антитерористичної операції. Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк говорив про те, що *«Будь-який агресор, який марить новими територіями, брязкає зброєю і нехтує волею народів, неодмінно повторить долю гітлерівського режиму»*²⁴. Організацією «Український опір» була випущена серія листівок, що порівнювала героїв антитерористичної операції із героями Другої Світової.

Еклектичність комеморацій Дня перемоги (умисне поєднання протилежних одне одному наративів), притаманна політиці пам'яті Віктора Ющенка, вийшли на новий рівень у 2014-2015 рр. На всіх урочистостях були присутні як ветерани УПА, так і ветерани Червоної Армії. Велику популярність здобув ролик, випущений за підтримки Інституту національної пам'яті, у якому військовий, що воює в зоні АТО дзвонить поздоровити

²⁴ Ветерани Червоної армії, УПА та герої АТО разом на Дні пам'яті та примирення. // Радіо Свобода. / <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27002408.html>

свого дідуся-ветерана Червоної Армії. Наприкінці розмови дідусь звертається до свого онука словами «Слава Україні!» (гасло УПА). Популярною у мас-медіа також стала спільна фотографія ветерана Червоної Армії Івана Залужного та сотенника УПА Мирослава Симича, що тиснули один одному руки у рамках святкових урочистостях до Дня Перемоги.

Також нова політика пам'яті щодо Другої Світової передбачала пропагування більш ексклюзивно української моделі пам'яті про Другу Світову. Зокрема, УІНП розповсюджував листівки із серії «10 історій про українців, які воювали проти нацистів у лавах Об'єднаних націй», що представляли короткі біографії етнічних українців, що воювали у різних арміях світу. Це контрастувало із попередніми формами комеморацій, що акцентувались на вшануванні Червоної армії та спільній ролі у Перемозі різних радянських народів.

На відміну від попередніх років, опозиційні політики і рухи лівого спрямування у 2014-2015 рр. практично не проводили власні альтернативні комеморації 9 травня.

Владну політику пам'яті часів президентства Віктора Ющенка можна описати як додавання окремих елементів національного історичного нарративу без зміни традиційної радянської схеми відзначення свята. Більшість меморіальних ініціатив Президента не отримали значної суспільної підтримки та зустріли відкритий опір від опозиції. Уряд Віктора Януковича у власній політиці пам'яті натомість звертався до традиційних радянських і новітніх російських комеморацій, при цьому більш активно використовуючи радянські символи (відновлення військового параду, дозвіл використання червоного прапора).

Заходи політики пам'яті, запропоновані у часи президентства Віктора Ющенка (легалізація націоналістичного підпілля, одночасне вшанування пам'яті бійців різних сторін барикад), у 2014-2015 були успішно втілені та не зустріли значних протестів. Більше того, навіть заходи політики пам'яті, що пропонувались до 2014 року, переважно маргінальними та радикальними політичними групами у 2014-2015 роках були реалізовані на найвищому державному рівні. А саме, визнання бійців УПА борцями за незалежність України, більш жалобна природа

відзначення річниці, основний акцент на вшануванні 8 травня замість 9 травня. Подібні зміни в політиці пам'яті не призвели до значних суспільних протестів (на відміну від 2005-2010 рр.), що говорить про суттєво нижчий рівень лояльності до радянського спадку в Україні у цей період. Багато в чому це стало результатом україно-російської гібридної війни, яка стала ключовим сюжетом відзначення 8-9 травня у 2014-2015 рр.

З іншої точки зору, зміни у стратегіях комеморації 9 травня мали здебільшого інклюзивну природу (одночасно використовували складові різних моделей історичної пам'яті). Вони були одними із небагатьох спроб створити інклюзивну модель політики пам'яті в Україні у період панування тренду на декомунізацію та витіснення будь-яких елементів радянського спадку з українського культурного простору. Таким чином, дослідження демонструє, що форми політики пам'яті з інклюзивним об'єднавчим потенціалом можливі навіть під час війни та політичної кризи та навіть у суспільствах, розколотих різними моделями історичної пам'яті.